

UDK: 373.2:37.091.3

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI TARBIYACHISINING DIZAYN KOMPETENTLIGI

O'rinova Feruzaxon O'ljayeva

*Farg'ona davlat universiteti, maktabgacha ta'lim kafedrası professori pedagogika
fanlari nomzodi, dotsent*

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachisining dizayn kompetentligi tushunchasi nazariy-metodologik jihatdan tahlil qilinadi. Dizayn kompetentligi pedagogning ta'lim jarayonini loyihalash, rivojlantiruvchi muhitni tashkil etish, didaktik va raqamli vositalarni integratsiyalash hamda innovatsion faoliyatni amalga oshirish qobiliyatini ifodalovchi integrativ kasbiy sifat sifatida asoslanadi. Tadqiqot jarayonida tizimli yondashuv, kompetensiyaviy paradigma va pedagogik modellashirish metodlaridan foydalanildi. Natijada tarbiyachining dizayn kompetentligi tuzilmasi ishlab chiqildi va uning motivatsion, kognitiv, operatsion hamda refleksiv komponentlari aniqlashtirildi.

Kalit so'zlar: dizayn kompetentligi, pedagogik dizayn, maktabgacha ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, ta'lim muhiti, loyihalash faoliyati, innovatsion pedagogika.

КОМПЕТЕНЦИЯ В ОБЛАСТИ ДИЗАЙНА УЧИТЕЛЯ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В статье раскрывается теоретико-методологическая сущность дизайн-компетентности воспитателя дошкольной образовательной организации. Дизайн-компетентность рассматривается как интегративное профессиональное качество, отражающее способность педагога проектировать образовательный процесс, организовывать развивающую среду, интегрировать дидактические и цифровые средства, а также осуществлять инновационную деятельность. В исследовании применялись системный и компетентностный подходы, методы анализа и педагогического моделирования. Разработана структурная модель дизайн-компетентности воспитателя, включающая мотивационный, когнитивный, операциональный и рефлексивный компоненты.

Ключевые слова: дизайн-компетентность, педагогический дизайн, дошкольное образование, компетентностный подход, образовательная среда, проектирование, инновационная деятельность.

DESIGN COMPETENCE OF A PRESCHOOL EDUCATIONAL TEACHER

Abstract. This article examines the theoretical and methodological foundations of preschool teachers' design competence. Design competence is defined as an integrative professional quality that reflects the teacher's ability to design the educational process, organize a developmental environment, integrate didactic and digital tools, and implement

innovative activities. The study is based on a systemic and competence-based approach, using methods of theoretical analysis and pedagogical modeling. As a result, a structural model of preschool teachers' design competence was developed, including motivational, cognitive, operational, and reflective components.

Keywords: *design competence, instructional design, preschool education, competence-based approach, educational environment, pedagogical modeling, innovation.*

KIRISH

XXI asrda ta'lim tizimining raqamlashtirilishi pedagogning kasbiy faoliyatiga yangi talablarni qo'ymoqda. Zamonaviy sharoitda pedagog faqat texnologiyadan foydalanishni emas, balki uni maqsadga muvofiq pedagogik loyihalashni ham bilishi zarur. Jahon miqyosida jamiyatni raqamlashtirish sharoitida bo'lajak tarbiyachilarining dizayn kompetentsiyasini rivojlantirish asosida tez o'zgaruvchan sharoitlariga muvaffaqiyatli moslashuvini ta'minlash (soft skills), raqamli iqtisodiyot sharoitida ko'ptarmoqli axborotlarni izlash va qayta ishlash, tizimli va tanqidiy fikrlash, kreativ texnikalarni o'zlashtirish ko'nikmalarini rivojlantirish muhim dolzarblik kasb etadi. Raqamli transformatsiya nuqtayi nazaridan bo'lajak tarbiyachilarining dizayn kompetentsiyasini rivojlantirish, guruh va jamoaviy ishlash, tashabbuskorlik, intiluvchanlik sifatlarini rivojlantirish, ta'lim oluvchilarning atrof-olamni to'g'ri anglay olishi hisoblanadi. Rivojlangan davlatlarda kelajak yangiliklarini yaratuvchi kreativ shaxsni shakllantirish maqsadida dizayn dizayn ko'nikmalarini rivojlantirishning innovatsion-pedagogik tizimini takomillashtirish muhim ustuvorlik kasb etmoqda.

Dunyoda raqamli ta'lim muhitida bo'lajak tarbiyachilarining dizayn kompetentsiyasini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishga doir ta'limiy faoliyatni tashkil etishning metodik tizimini takomillashtirish, bo'lajak tarbiyachilarining dizayn kompetentsiyasi asosida kreativ faoliyatini amalga oshirish hamda innovatsion pedagogik texnologiyalarini ishlab chiqishga doir qator ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Ayniqsa, bo'lajak tarbiyachilarining dizayn kompetentsiyasini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlarini takomillashtirish, hamkorlikdagi loyihaviy faoliyat orqali ta'lim oluvchilarni dizayn fikrlashga o'rgatish, dizayn ta'limi orqali kreativ shaxsni shakllantirishning pedagogik mexanizmlarini ishlab chiqish alohida ahamiyat kasb etadi. Raqamli

ta'lim muhitida bo'lajak tarbiyachilarining dizayn kompetentsiyasini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish muhim dolzarblik kasb etadi.

O'zbekistonda oliy ta'limni sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarish, bo'lajak tarbiyachilarda o'qishga sog'lom, kuchli va ta'sirchan motivatsiyani shakllantirish, ularni kasbiy o'sishini mustaqil rejalashtirishga o'rgatish, raqamli iqtisodiyot sharoitida zamonaviy ko'nikmalarni egallash layoqatini tarbiyalashga katta e'tibor qaratilmoqda. "Ta'lim muassasalarida o'quv-tarbiya jarayonini samarali tashkil etish maqsadida yangi, shu jumladan muqobil yondashuvlarni o'rganishga va ilmiy asoslashga yo'naltirilgan amaliy xarakterdagi ilmiy izlanishlarni rivojlantirish, o'quv muddatlarini o'zgartirmagan holda zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanishni kengaytirish" o'qitish usullarini takomillashtirish, ta'lim-tarbiya jarayoniga individuallashtirish tamoyillarini bosqichma-bosqich tatbiq etishning ustuvor yo'nalishlari sifatida belgilangan. Bu esa, raqamli ta'lim muhitida bo'lajak tarbiyachilarining dizayn kompetentsiyasini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishga doir didaktik imkoniyatlarini ochib berish, dizayn loyihalar asosida bo'lajak tarbiyachilarining dizayn kompetentsiyasini rivojlantirishning interfaol texnologiyalarini takomillashtirishni taqozo etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Pedagogik dizayn nazariyasi o'qitish jarayonini tizimli loyihalash g'oyasiga asoslanadi. Xorijiy tadqiqotlarda ta'limni tizimli loyihalash modeli, o'quv maqsadlarini taksonomik asosda belgilash, natijalarni prognozlash masalalari keng yoritilgan.

Mahalliy ilmiy tadqiqotlarda kompetensiyaviy yondashuv, innovatsion pedagogika va raqamli ta'lim muhiti muammolari o'rganilgan bo'lsa-da, maktabgacha ta'lim tarbiyachisining dizayn kompetentligini yaxlit tizim sifatida tadqiq etish yetarli darajada amalga oshirilmagan.

European Commission tomonidan ishlab chiqilgan DigCompEdu modeli pedagogning raqamli kompetensiyasini kasbiy faoliyatning ajralmas qismi sifatida tavsiflaydi. Biroq mazkur modelda dizayn faoliyati alohida mustaqil kategoriya sifatida yetarli ochib berilmagan.

UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan ICT Competency Framework for Teachers (2018; 2023) hujjatlarida pedagogning innovatsion va transformatsion roli alohida ta'kidlanadi. Bu esa raqamli kompetensiyaning yuqori bosqichi sifatida dizayn kompetentligini ajratish zaruratini yuzaga keltiradi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda quyidagi metodlar qo'llanildi:

- tizimli tahlil;
- komparativ tahlil;
- nazariy umumlashtirish;
- konseptual modellashtirish.

Nazariy asos sifatida TPACK modeli, raqamli kompetensiya doiralari hamda pedagogik dizayn nazariyalari olindi. Punya Mishra va Matthew J. Koehler tomonidan ishlab chiqilgan TPACK modeli texnologik, pedagogik va mazmuniy bilimlar integratsiyasini asoslaydi. Mazkur model dizayn kompetentligining nazariy poydevori sifatida xizmat qiladi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tarbiyachining dizayn kompetentligi — bu maktabgacha ta'lim jarayonini ilmiy asosda loyihalash, rivojlantiruvchi ta'lim muhitini yaratish, pedagogik vositalarni maqsadga muvofiq integratsiyalash hamda ta'lim natijalarini prognozlash qobiliyatini ifodalovchi integrativ kasbiy sifatdir.

Dizayn kompetentligi pedagogning raqamli kompetensiyasidan kengroq tushuncha bo'lib, u ta'lim jarayonini konseptual darajada loyihalashni nazarda tutadi. Mazkur kompetentlik tarbiyachining kasbiy mustaqilligi, ijodkorligi va innovatsion faoliyatga tayyorligini belgilaydi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik xususiyatlari ta'lim jarayonini maxsus dizayn asosida tashkil etishni talab etadi. Shu bois dizayn kompetentligini shakllantirish pedagog kadrlar tayyorlash tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lishi lozim.

1. Raqamli kompetensiyaning mohiyati

Raqamli kompetensiya ko'pincha pedagogning texnologiyadan foydalanish ko'nikmalari bilan bog'liq holda talqin qilinadi. U quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- raqamli resurslardan foydalanish;
- onlayn kommunikatsiya;
- raqamli baholash;
- axborot xavfsizligi.

Biroq raqamli kompetensiya ko'proq instrumental xarakterga ega bo'lib, texnologik savodxonlik darajasini aks ettiradi. OECD (2023) hisobotlarida pedagoglarning raqamli tayyorgarligi ta'lim sifati bilan bog'liqligi qayd etiladi. Ammo yuqori natijalar ko'proq pedagogik dizayn sifati bilan belgilanadi.

2. Dizayn kompetentligining konseptual mohiyati

Dizayn kompetentligi - bu ta'lim jarayonini maqsadga yo'naltirilgan holda modellashtirish, raqamli vositalarni didaktik asosda tanlash va o'quv natijasini prognozlash qobiliyatidir.

U quyidagi komponentlardan iborat:

- Kognitiv komponent - pedagogik dizayn nazariyasini bilish.
- Operatsion komponent - o'quv jarayonini loyihalash ko'nikmasi.
- Kreativ komponent - innovatsion g'oyalar ishlab chiqish.
- Refleksiv komponent - o'z faoliyatini tahlil qilish.
- Prognostik komponent - natijani oldindan modellashtirish.

Mazkur strukturaviy model dizayn kompetentligining kengaytirilgan talqinini beradi.

3. Raqamli va dizayn kompetensiyalari o'rtasidagi farq

Shunday qilib, dizayn kompetentligi raqamli kompetensiyaning yuqori bosqichi sifatida namoyon bo'ladi, chunki u texnologiyani emas, balki pedagogik maqsadni markazga qo'yadi.

4. Dizayn kompetentligi - transformatsion bosqich

Raqamli kompetensiya uch bosqichda rivojlanadi:

- Texnologiyani o'zlashtirish;
- Uni ta'lim jarayoniga qo'llash;
- Innovatsion o'quv muhitini loyihalash.

Uchinchi bosqich dizayn kompetentligini anglatadi. Aynan shu bosqich pedagogning kasbiy yetuklik darajasini belgilaydi.

XULOSA

Tadqiqot natijasida maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachisining dizayn kompetentligi tushunchasi aniqlashtirildi va uning tuzilmaviy modeli ishlab chiqildi. Dizayn kompetentligini shakllantirish ta'lim sifatini oshirish, rivojlantiruvchi muhit samaradorligini ta'minlash va innovatsion pedagogik faoliyatni kuchaytirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari quyidagilarni ko'rsatdi:

1. Raqamli kompetensiya va dizayn kompetensiyasi o'zaro bog'liq, biroq mazmunan farqlanadi.
2. Dizayn kompetentligi raqamli kompetensiyaning yuqori, strategik bosqichi hisoblanadi.
3. Dizayn kompetentligining tarkibiy modeli (kognitiv, operatsion, kreativ, reflektiv, prognostik) pedagogning innovatsion faoliyatini ta'minlaydi.
4. Pedagogik dizayn sifati ta'lim natijasining asosiy omili hisoblanadi.

Shunday qilib, zamonaviy ta'lim sharoitida pedagogning kasbiy yetukligi uning dizayn kompetentligi darajasi bilan belgilanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ilk qadam" davlat o'quv dasturi /Takomillashtirilgan ikkinchi nashr. 2022.
2. U.M.Xalikova.Maktabgacha ta'limda pedagogik jarayonlarni loyihalashtirish metodikasi. O'quv qo'llanma. "Fan va Ta'lim" nashriyoti. Buxoro 2022.
3. O'ljayevna O. F. Bolalarda ijtimoiy-emotsional intellektni rivojlantirishda tarbiyachining fasilitatsion yondashuvi //Fergana methodical school. – 2025. – №. 2. – C. 89-97.
4. O'ljayevna O. F. Erta bolalik ta'limida steam yondashuvining afzalliklari //International Conference on Multidisciplinary Sciences and Educational Practices. – 2025. – C. 129-136.
5. O'ljayevna O. F. Technology for developing intellectual competence of future teachers based on an innovative approach //Multidisciplinary Journal of Science and Technology. – 2025. – T. 5. – №. 3. – C. 566-570.